

Dr hab. Zbigniew Naworski, prof. UMK

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Dawida Jacka Michalskiego pt. *Ustrój polityczno-prawny Finlandii i jego funkcjonowanie w latach 1917-2000. Studium prawnohistoryczno-porównawcze*, Gdańsk 2019, ss. 310, napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Tadeusza Maciejewskiego (promotor pomocniczy dr Piotr Kitowski).

Temat rozprawy.

Rozprawa dotyczy charakterystyki i funkcjonowania ustroju Finlandii od czasów uzyskania niepodległości po rok 2000, kiedy weszła w życie uchwalona w 1999 r. i obecnie obowiązująca w tym państwie konstytucja. Wbrew twierdzeniu Doktoranta (s. 8) literatura naukowa zarówno polskojęzyczna, jak i obca jest dość bogata, przeważają jednak ujęcia syntetyczne opisujące historię Finlandii całościowo (np. z uwzględnieniem historii gospodarczej, czy społecznej), bądź opracowania cząstkowe zajmujące się wybranymi fragmentami dziejów tego państwa; jest jednak kilkanaście opracowań głównie fińskich i szwedzkich, ale też angielskich, niemieckich i rosyjskich koncentrujących się na historii politycznej fińskiej państwowości. Praca Doktoranta stanowi próbę całościowego opracowania ustroju Finlandii, przy czym najbardziej obszerna jej część, bo jedna trzecia koncentruje się na prawie konstytucyjnym (państwowym) tak w aspekcie formalnoprawnym, jak i funkcjonalnym oraz jego ewolucji od początków państwowości po aktualnie obowiązującą ustawę zasadniczą. Rozważania te są przedstawione na szerokim tle politycznym wewnętrznym i – po części – międzynarodowym.

W takim ujęciu wybór tematu należy uznać za trafny.

Konstrukcja i treść rozprawy.

Recenzowana rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, podzielonych na podrozdziały, spisu treści, wstępu, wniosków końcowych i bibliografii.

W obszernym wstępie (s. 7-24) Autor przedstawia szczegółowo stan badań dotyczących ustroju politycznego Finlandii i jego funkcjonowania, przekonywująco uzasadnia przyjęcie cezur czasowych pracy, określa cel pracy, czyli *zbadanie ewolucji ustroju polityczno-*

prawnego Finlandii i jego praktycznego funkcjonowania prezentując dalej wykorzystaną w pracy bazę źródłową; na końcu określa metody badawcze zastosowane w pracy (bardzo lakonicznie) i strukturę pracy.

Rozdział pierwszy (s. 25-57) - wstępny - stanowi zarys historii Finlandii przed uzyskaniem niepodległości. Jego część pierwsza dotyczy okresu, kiedy Finlandia znajdowała się pod panowaniem szwedzkim, czyli ponad 650 lat, bo od początku powstawania na tym terenie struktur politycznych po rok 1809. Doktorant skupił się tu przede wszystkim na omówieniu ustroju Szwecji, co zrozumiałe, zaniedbał jednak bezpośredniego nawiązania do wydarzeń politycznych na terenie Finlandii. Dla przykładu: w 1362 r. przyznano Finom reprezentującym szlachtę i duchowieństwo prawo do uczestnictwa w elekcji króla szwedzkiego. Ich delegat był również wysyłany do Szwecji na zgromadzenia stanów (*Rigsdag*) wcześniej niż w XVIII w. (s. 31). Warto też wspomnieć, że mimo unifikacji administracji sądowej i prawnej poprzez posiadanie reprezentacji stanowej i własnej siły zbrojnej Finlandia zachowała jednak pod panowaniem szwedzkim, przynajmniej początkowo, pewne cechy odrębności państwowej oraz korzystała z daleko idącej samodzielności, choć nie posiadała własnej wyłączonej administracji centralnej w ramach państwa szwedzkiego. Szereg jej odrębności administracyjnych i związanych z funkcjonowaniem Kościoła, zniósł dopiero Gustaw I Waza (1523-1560).

Część druga rozdziału obejmuje lata 1809-1917, czyli okres zależności rosyjskiej. Jest ona przedstawiona poprawnie z jednym wyjątkiem – tak szerokie włączenie w skład tego rozdziału rozważań na temat Królestwa Polskiego w latach 1815-1915 wydają się zbędne; podobny wtręt występuje na s. 52 (pierwszy akapit, ostatnie zdanie).

Rozdział drugi (s. 58-111) przedstawia genezę niepodległości Finlandii i pierwsze akty prawne prowadzące do tego celu. Najpierw została przedstawiona *Deklaracja Niepodległości* z 6 grudnia 1917 r. oraz wieloaspektowe i skomplikowane starania polityków fińskich o międzynarodowe tej niepodległości uznanie, zwłaszcza przez bolszewików i Szwecję. Dalejsza część rozważań koncentruje się na budowie struktur wewnętrznych na bazie *Formy Rządu*, pierwotnie jako monarchii, a następnie republiki, co było bezpośrednim skutkiem wyborów do parlamentu fińskiego w 1919 r., a następnie krótko prezentuje pierwsze wybory prezydenckie. O ile treść podrozdziału pierwszego nie budzi żadnych zastrzeżeń, o tyle podrozdział drugi poświęcony wojnie domowej, a zwłaszcza przedstawienie jej przebiegu budzi sporo zastrzeżeń – z rozważań Doktoranta raz wynika, że aktywny udział w wojnie domowej wzięli komuniści, czyli „czerwoni” (?), innym razem i to na tej samej stronie (s. 80) twierdzi, że w Finlandii rewolucjonistami nie byli bolszewicy tylko socjaldemokraci; o ko-

munistach pisze też S. Hentilä (s. 82, przypis 323). Nie wyjaśniają tego też dalsze uwagi dotyczące działań okresu 1917-1918. Co więcej, w podrozdziale o samym przebiegu wojny wiadomo niewiele, poza tym, że zwyciężyli „biali”. Znacznie lepiej prezentuje się trzeci podrozdział charakteryzujący fiński system partyjny. I tu jednak także występują niejasności. Z omówienia Komunistycznej Partii Finlandii wynika, że istnieje ona do dnia dzisiejszego i że w okresie powojennym była to partia masowa (s. 105), czy nie miała ona w ogóle od lat 30. swoich reprezentantów w parlamencie, jak wynika to z tabeli? I jak to się ma do stwierdzenia, że Związek Lewicy połączył przedstawicieli dawnej Komunistycznej Partii Finlandii i Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego (s. 106)? *Notabene*, co się działo z tą ostatnią partią przez trzy lata, skoro istniała do 1987 r. (s. 105), a Związek Lewicy istnieje od 1990 r. (s. 106)?

Rozdział trzeci (s. 112-184), mający zasadnicze znaczenie omawia podstawy prawne ustroju Finlandii w latach 1917-2000; po kolei zajmuje się *Aktem o Formie Rządu* z 17 lipca 1919 r., *Aktem o Parlamencie* z 13 stycznia 1928 r., *Aktem o Trybunale Stanu* z 25 listopada 1922 r., *Aktem o prawie parlamentu do badania zgodności z prawem czynności urzędowych członków Rady Państwa i Kanclerza Sprawiedliwości* z 25 listopada 1922 r., wreszcie *Aktem o Samorządzie Wysp Alandzkich* z 28 grudnia 1951 r., choć tu Doktorant zaznaczył, że ten ostatni akt nie będzie przedmiotem rozważań w dysertacji (s. 140). W analizie prezentowanej w rozdziale problematyki Doktorant przyjął koncepcję egzegezy podstawowych aktów ustrojowych Finlandii. Umknęło mu jednak szereg zasadniczych kwestii (o czym niżej).

Rozpoczął od prezentacji *Aktu o Formie Rządu*. I tak, przy omawianiu instytucji Prezydenta nie wiadomo kto mógł kandydować na ten urząd, kto zgłaszał kandydatów i ilu ich mogło być (s. 120); jakie skutki wynikały z odmowy kontrasygnaty aktu Prezydenta przez ministra (s. 121). W przypadku Rady Państwa, czy posiadała ona *in corpore* prawo inicjatywy ustawodawczej, czy posiadali ją poszczególni ministrowie bezpośrednio, czy też wyłącznie za pośrednictwem Prezydenta; jak wyglądały zasady odpowiedzialności Rady Państwa i jej członków – czy była to odpowiedzialność solidarna, czy indywidualna, czy była to także odpowiedzialność polityczna przed Prezydentem, dlaczego odpowiedzialność konstytucyjna najwyższych urzędników państwowych była ponoszona przed Trybunałem Stanu, a Prezydenta przed Sądem Najwyższym? Dalsza część rozdziału nie budzi kontrowersji, choć rozważania o funkcjonowaniu *Aktu* - bardzo drobiazgowo, wszystkie zmiany traktują równorzędnie – dobrze byłoby, jak sądzę, aby zaakcentowane zostały te najbardziej znaczące.

Kolejnym omówionym już w sposób jasny i klarowny aktem był *Akt o Trybunale Stanu* wraz z jego nielicznymi nowelizacjami. Równie klarownie i jasno został scharakteryzowany *Akt o prawie parlamentu do badania zgodności z prawem czynności urzędowych członków Rady Państwa i Kanclerza Sprawiedliwości*, zwyczajowo określane jako tzw. ustawa o odpowiedzialności ministerialnej wraz z dwiema jego nowelizacjami.

Charakterystyka *Aktu o Parlamencie* jest najślabszą częścią tego rozdziału. Nasuwa się tu szereg wątpliwości. Po pierwsze, czy wybory były jawne (s. 149)?, brak rozwinięcia stwierdzenia, że parlamentarzysta „skazany na karę pozbawienia wolności był pozbawiony wynagrodzenia również za ten czas, podczas którego nie był zdolny do sprawowania urzędu” (s. 151 *in fine*) – czy to znaczy, że skazani prawomocnymi wyrokami posłowie nie tracili mandatu? Czy rozwiązanie parlamentu przez Prezydenta stanowiło jego prerogatywę i mogło nastąpić w każdej okoliczności (s. 149, 152, akapit trzeci)? Kto akceptował dokumenty uwierzytelniające wybór i parlamentarzysty i w jaki sposób parlament prowadził na ten temat rozważania (s. 153). Co oznaczają pojęcia „sprawy” (s. 154), co mieści się w pojęciu „rządowych propozycji legislacyjnych wniesionych do parlamentu” przez Prezydenta (konkretne gotowe ustawy, program legislacyjny?), „rządowe prognozy dotyczące podejmowanej działalności legislacyjnej” (s. 154), jakie akty prawne tworzył parlament (ustawy, uchwały?), kim byli w parlamencie inspektorzy (s. 158, akapit trzeci). Mało jasny jest cały *passus* poświęcony trybowi ustawodawczemu parlamentu (s. 162-165)). Całość rozważań na ten temat jest zawiła i nie zawsze zrozumiała (np. co oznacza, że przedstawiciel naruszający postanowienia dotyczące porządku obrad mógł ponieść odpowiedzialność prawną – s. 162). rozważania o funkcjonowaniu *Aktu* podobnie jak w rozdziale poprzednim wszystkie zmiany traktują równorzędnie.

Rozdział czwarty (s. 185-219), drugi z zasadniczych rozdziałów pracy to przedstawienie praktyki politycznej z lat 1917-2000. Po kolei zaprezentowany został wpływ poszczególnych władz (ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej) na funkcjonowanie ustroju państwa. Jest to rozdział zredagowany w sposób zasługujący na uznanie, zwłaszcza, że stan formalnoprawny został skonfrontowany z działalnością każdego z urzędujących Prezydentów. Wyraźnie zarysowana jest tu przewaga władzy wykonawczej, zwłaszcza Prezydenta właśnie. Interesująco zostało też przedstawione funkcjonowanie kolejnych rządów i stojących na ich czele premierów, niektórzy z nich, mimo słabej pozycji w gabinecie, potrafili na jego działaniach odcisnąć indywidualne piętno. Bardziej lakonicznie, ale równie zadowalająco został pokazany wpływ władzy ustawodawczej i sędziowskiej na ustrój państwa.

Rozdział piąty, najkrótszy, *Współczesny ustrój polityczno-prawny Finlandii* (s. 220-232) poświęcony został współczesności, bo dotyczy obowiązującej konstytucji Finlandii. Lako- nicznie Doktorant przedstawia w nim genezę reformy prawa konstytucyjnego, główne postu- laty związane z założeniami i treścią przyszłej ustawy zasadniczej, uchwalenie konstytucji, jej zasady fundamentalne i wreszcie jej treść. W przeciwieństwie do rozdziałów poprzednich syntetyczny charakter rozdziału wpłynął pozytywnie na jej treść, która jest jasna i klarowna.

Rozdział szósty (s. 233-274) *Ustrój polityczno-prawny Finlandii w europejskim aspekcie prawnoporównawczym* uważam za najmniej udany. Tak szerokie zakreślenie problematyki spowodowało jego znaczne spłylenie. Trudno jest bowiem porównywać ustroje poszczegól- nych państw na przestrzeni niemal stulecia w sposób pozwalający na głębszą refleksję i po- równania. W rezultacie zarysowana została „podręcznikowa” charakterystyka tych państw i równie „podręcznikowe” porównania. Ponadto w rozdziale tym występuje wyraźna dyspro- porcja w rozważaniach nad ustrojem poszczególnym państw – w p. 3 *Finlandia a państwa środkowoeuropejskie i nadbałtyckie* szczegółowo omówiony jest ustrój Polski (s. 249-258), pozostałe państwa zostały ujęte zbiorczo, przy czym Doktorant konstruując kolejne tezy do- tyczące tematyki poszczególnych podrozdziałów dokonuje istnej ekwilibrystyki traktując Europę Środkową maksymalnie szeroko (właściwie Europę Środkowo-Wschodnią) geogra- ficznie i chronologicznie, tak jak ją z pewną przesadą opisywał ją Oskar Halecki; Doktorant powołując się tu na pracę J. Knopka, co więcej przywołuje też przykłady Watykanu, Hiszpa- nii czy Portugalii (s. 262), które nawet w tak szerokim ujęciu się nie mieszczą. Wydaje się, że ograniczenie problematyki zawartej w tym rozdziale do państw nordyckich i ewentualne uwzględnienie stosunków Finlandii z obydwoma totalitaryzmami – niemieckim i radzieckim wpłynęłoby korzystnie na jego treść i pozwoliłoby na znacznie głębszą analizę tematu.

Źródła i literatura.

Zebrane na potrzeby pracy materiały budzą uznanie. Doktorant sumiennie przejrzał wszystkie akty prawne związane z tematem pracy. Zebrana literatura jest imponująca, a na dodatkowe uznanie zasługuje uwzględnienie publikacji prasowych i materiałów statystycz- nych.

Drobne uwagi.

Do źródeł drukowanych należałoby przenieść z literatury:

Konstytucja Islandii, Warszawa 2009 (poz. 1970)

Konstytucja Królestwa Norwegii, Warszawa 1996 (poz. 198)

Do samej literatury dorzuciłbym jeszcze dwie pozycje:

J. E. Almquist, *Svensk rättshistoria*, Stockholm 1958

J. Nousianen, *Parlamentarism in Finland*, Helsinki 1960

Formalna ocena rozprawy.

Formalna strona rozprawy nie budzi zastrzeżeń, dotyczy to strony redakcyjnej dysertacji. Zastrzeżenia budzi natomiast sam styl pracy, po części napisanej zawiłym i skomplikowanym językiem utrudniającym lekturę pracy. Dodatkowo zauważyć należy, że Doktorant posługuje się w wielu miejscach niezbyt precyzyjnymi sformułowaniami, co w pracy prawniczej jest wadą (*vide*: rozważania o parlamencie w rozdziale trzecim w części dotyczącej *Aktu o Parlamencie*) – np. członkowie parlamentu to: parlamentarzyści, przedstawiciele, reprezentanci, posłowie; np. zdanie na s. 153: *Jeżeli jego kwalifikacje [tzn. posła – ZN] były kontestowane z mocy prawa, organ ustawodawczy musiał zdeklarować się co do tego, chyba że ta sama przesłanka była podstawą do złożenia protestu wyborczego lub taki protest był wciąż możliwy do złożenia.* Cierpi na tym wartość naukowa dysertacji.

Sformułowane wyżej zastrzeżenia nie dotyczą przypisów – same przypisy i ich redakcja odpowiadają standardom wymaganym od prac naukowych, a ich liczba i treść zasługuje niewątpliwie na wyjątkowo wysoką ocenę.

Uwagi szczegółowe:

- s. 21, 275 – *Akt o Formie Rządu* – błędna data – albo 21 czerwca, albo 17 lipca;
- s. 21 i 143 *Akt o Trybunale Stanu* – z 25 czy 26 listopada 1922 r.?
- s. 47, 48 – rosyjskie tłumaczenia pisane są cyrylicą, w innych miejscach, są spolonizowane (dotyczy to nawet przypisów na s.47);
- s. 56 – ostatnie zdanie na stronie – niezrozumiałe;
- s. 77 u góry - czy na pewno partia socjaldemokratyczna miała „co do zasady” większe poparcie na terenach wiejskich niż miejskich?;
- s. 78 – akapit drugi, zdanie trzecie od końca – co należało zakończyć możliwie szybko?;
- s. 81 – w 1918 r. Związek Radziecki jeszcze nie istniał;
- s. 138 – trzeci akapit, zdanie przedostatnie – „na okres kadencji sześciu lat” – albo na okres sześciu lat, albo na kadencję sześcioletnią;
- s. 139 – akapit pierwszy – niezrozumiałe;
- s. 169 – akapit drugi – na czym polegało rozszerzenie biernego prawa wyborczego dla odbywających zasadniczą służbę wojskową – czy przedtem mieli jakieś prawa węższe?;

- np. s. 171 różne liczby są raz sformułowane w formie cyfrowej, innym razem w formie słownej.

Merytoryczna ocena rozprawy.

Szczegółowe uwagi dotyczące oceny poszczególnych części pracy zostały zaznaczone przy omawianiu jej treści. Tu zostaną zaprezentowane uwagi natury bardziej ogólnej.

Po pierwsze, praca jest nierówna. Obok rozważań stojących na wysokim poziomie, sporo jej fragmentów jest słabych, napisanych wyjątkowo zawiłym językiem, co zmusza czytelnika do wyjątkowego wysiłku aby zrozumieć o co Doktorantowi chodzi.

Po drugie, podstawową wadą pracy jest jej zakres przedmiotowy. Doktorant w widoczny sposób chciał dosłownie opisać wszystko, co z ustrojem polityczno-prawnym Finlandii i jego funkcjonowaniem na przestrzeni omawianego okresu się działo, w rezultacie omawia każde nawet najdrobniejsze jego zmiany. Przy tak szczegółowej egzegezie przepisów dotyczących ustroju Finlandii w ich gąszczu giną najważniejsze, węzłowe problemy i nie sposób nie odnieść wrażenia pewnego chaosu i nie do końca przemyślanego rozłożenia w pracy akcentów. Dodatkowo w rozdziałach pierwszym i szóstym zamieszczone zostały nieco sztucznie obszerne uwagi dotyczące Polski.

Mimo zawartych w recenzji uwag krytycznych należy podkreślić, że zalety pracy przeważają nad jej wadami, a założony we wstępie cel został zrealizowany. W rezultacie Doktorant ostatecznie dał sobie radę z omawianą problematyką.

Konkluzja.

Praca mgr Dawida Jacka Michalskiego *Ustrój polityczno-prawny Finlandii i jego funkcjonowanie w latach 1917-2000. Studium prawno-historyczno-porównawcze* jest pod względem formy, treści, sformułowanych tez i ocen rozprawą, która zasługuje na pozytywną ocenę. Uważam, że odpowiada ona wymogom, które stawiane są rozprawom doktorskim, stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego, świadczy o dobrej teoretycznej wiedzy Doktoranta z zakresu historii państwa i prawa, a także dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Tym samym rozprawa doktorska mgr Dawida Jacka Michalskiego spełnia wszystkie wymogi art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki (Dz.U. Nr 56, poz. 595 z późn. zm.). Wnoszę zatem o dopuszcze-

nie mgr Dawida Jacka Michalskiego do dalszych etapów postępowania zmierzających do nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Teiguid Nowakowski